

Орто бөлөх оџолоругар аналлаах «Тыа кыылларыгар айан» – дьарык хаамыыта.

Иитээччи: Лукина Анисия Гаврильевна

Мэнэ – Хангалас улууһун Харатааџы «Кэрэчээн» уһууаан

Дьарык аата: «Тыа кыылларыгар айан» - бэйэ айбыт хоһооннорунан.

Сыала: Оџолорго тыа кыылларын туһунан өйдөбүлү биэри.

Соруга:

– айылџаны, кыыллары харыстыырга үөрэтии

– кыыллары ааттарынан, көрүнгүнүнэн көрөн билии, кыһын тугунан аһыылларын үөрэтии

– оџо дьарыкка интириэстээхтик кыттарын ситиһии.

Туттуллар матырыйаал: «Мин айылџам» авторскай хоһооннор, эриэхэ, тэллэй, мас лабаата.

Биирдиилээн үлэ: «Тыа кыыллара» – сайыннарыылаах дидактическай оонньуу, тыа кыылларын туһунан хартыыналары көрүү, хоһооннору ааџы, таабырыннары таайсы.

Бэлэмнэнии үлэтэ: хоһооннору өйгө үөрэтии, өнү үөрэтэн хатылааһын, төрөппүттэри кытта үлэ.

Дьарык хаамыыта:

Иитээччи: – Үтүө күнүнэн оџолоор, бүгүн биһиэхэ интириэһинэй дьарык буолуо. Ааспыт дьарыкка биһиги тыа кыыллара хайдахтарын уонна ханна олороллорун туһунан билбиппит. Онтон бүгүн биһиги тыа кыыллара хайдах олороллорун көрө тыаџа күүлэйдии барыахпыт.

И: – Ким барсыан баџарар? (оџолор)

И: – Маладыастар, тыаџа хайдах таннан барабытый? (оџолор)

И: – тыаҕа түргэнник тийэрбит наадатыгар аптаах тыллары санарабыт (музыка тыаһыыр)

1 – 2 – 3 тиин курдук эргийдибит,

1– 2 – 3 куобах курдук ыстанныбыт,

1 – 2 – 3 харахпытын симтибит (илиилэринэн харахтарын сабаллар)

1 – 2 – 3 тыаҕа баар буоллубут (харахтарын арыйаллар)

Сүрүн чааһа:

(Группа түгэх өттүгэр мастер, чөнгөчөктөр, тэллэйдэр, туораахтар саас сааһынан ойуур тыат курдук тураллар)

Иитээччи: – Көрүн эрэ оҕолоор, хайдах курдук үчүгэйкээн тыаҕа кэллибитий!
Билигин биһиэхэ дыыл ханнык кэмэй?

Оҕолор: – Күһүн

И: Күһүнгү ыйбыт бэлиэлэрин этиэххэйин эрэ.

Оҕолор: – Күһүн ардах түһэр, күүстээх тыаллаах, чыычаахтар итии дойдуга көтөллөр, кыылар кыһынныга бэлэмнэнэллэр.

И: – Көрүн эрэ, мастербыт сэбирдэхтэрэ тыалга тэлээрэн түһэллэр (эргичийэллэр). Мастербыт сэбирдэхтэрэ хайдах өгнөөхтөрүй?

Оҕолор: Кыһыл, саһархай, от күөх.

И: – Ханнык мастер баалларый?

Оҕолор: Тиит, хатын, бэс.

И: – көрүн эрэ, ол хатын мас анныгар ханнык кыыл олороруй? (куобах).
Куобах туһунан хоһоону ким ааҕан иһитиннэриэй?

(оҕо ааҕар)

Куобахчааммыт барахсан

Тыаһы – ууһу иһиллиир,

Манан сонун бүрүнэн

Көстүбэппин дии саныыр. (хоһоону ааҕарыгар оҕолор хамсанан көрдөрөллөр)

И: – Сотору кыһын кэлиэ, куобах өнгүн уларытан манан сонун кэтиэбэ. Куобах улахан кыыллартан ханна саһарый?

Оҕо: Охтубут мас иһигэр, мас анныгар киирэн саһар.

И: – Тугунан аһыырый?

Оҕо: сэбирдэхтээх мас лабаатынан, отунан – маһынан.

И: – Биһиги куобахчаанга кэһиилээх кэллибит (куобахчаан аттыгар оҕолор уураллар). Чэ оҕолоор, салгы тыабыт устун баран иһиэбин.

И: – Ханнык мастер элбэхтэрий?

Оҕо: Бэс мас элбэх, кини уһун иннэлээх.

И: – Маладыастар, онтон ол бэс маска туох ойуоккалы сылдьарый, тугу хомуйа сылдьарый?

Оҕо: Тиинг сылдьар дии, эриэхэ хомуйар.

И: – Оннук эбит, тиинчээн кыһын буолара чугаһаатабына тугу онгосторуй, хайдах бэлэмнэнэрий?

Оҕо: Мин хоһоон билэбин диир, ааҕар.

Халыг хаары кэһэммин

Хорооннору өнөйүөм,

Тииннэр өрө эккирээн,

Хаһаастарын көрөллөр (Хоһоон тылыгар сөп түбэһиннэрэн хамсаналлар)

И: – Олус үчүгэй хоһоону иһиттибит, тиинчээннэ кэһиибитин тэллэй уонна туораах биэриэбин. (оҕолор мас таһыгар уураллар) салгы баран иһэллэр.

– Оҕолоор тыабыт иһэ хайдах эрэ харангаран хаалла дии, көрүн эрэ, ханнык мастер элбэхтэрий?

ОҮо: Тиит мастар хойуутук үүммүттэр, ол иһин харана.

И: – Сөпкө эттигит, маннык хойуу тыа быһыгар ханнык кыыл сылдыра буолуой, көрүн эрэ? Улахан муостаах, уһун атахтаах.

ОҮо: – Ол хойуу мас быһыгар тайах кыыл турар.

И: – Сөпкө эттин, маладьыас! Кини хайдаһый, тугу аһырый, кыһын ханна сылдырый?

ОҮо: Тайах тыабыт саамай улахан кыыла, оту – маһы сиир, кини кыһынны тымныыттан куттаммат ол иһин уйа туттубат. Тайах туһунан хоһоон ааһыам.

Тайах уһун атахтаах,

Ураа улахан муостаах,

Баай хара тыабыт

Байанайын кыыла (Хамсанан көрдөрөллөр.)

И: –Хоһоону олус үчүгэйдик аахтын, маладьыас. Тайах туһунан элбэҕи биллибит дии оҕолоор. Тайахха биһиги тугу бэлэхтиибитий? (от үргээн аһаллыбыт). Айылҕабытыгар махтанабыт олус кэрэ көстүүлэри көрдөрбүккэр. (бары – махтанабыт дииллэр)

И: – Бачча үчүгэй айылҕаҕа кэлэн баран оонньообокко эрэ барбаппыт.

Оонньоу: «Кыылар ханна сасыттарый?» (сэрэхтээх буоларга быраабыланы билиһиннэри)

– тыа кытытыгар сылдыабыт, ыраах барбаппыт,

– ыйыллыбыт миэстэҕэ сылдыабыт,

– бэйэ – бэйэбитигэр болҕомтолоох буолабыт.

(оҕолорго араас кыылар төбөлөрүн кэтэрдэн баран сасыһа оонньоубут, биир оҕо көрдөөччү буолар.)

– Бары олус быраабыланы тутуһан оонньоотубут, маладьыастар!

И: – Уһуяаммытыгар барар бириэмэбит буолла.

Айылҕа кэрэтин көрдүбүт,

Өссө кэлэ сылдыяхпыт, кэтэхээр! (Махтанабыт – бары сангараллар)

1 – 2 – 3 тиин курдук эргийдибит,

1– 2 – 3 куобах курдук ыстанныбыт,

1 – 2 – 3 харахпытын симтибит (илиилэринэн харахтарын сабаллар)

1 – 2 – 3 уһуяанна баар буоллубут (харахтарын арыяллар)

И: – Уһуяанна кэллибит. Тыва сылдыбыккытын сөбүлээтигит да, тугу көрдүбүтүй? Кыыларга тугу бэлэхтээтибитий? Оҕолор наһаа үчүгэйдик сырыттыгыт, айылҕа туһунан элбэҕи биллибит, үөрэннибит. Маладьыастар!